

ก้นโตนงดาร: สัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณของบรรพชนชาวพุทธเขมรสุรินทร์
Kantongdar: A Spiritual Sign of the Buddhist
Khmer Ancestors in Surin

พระมหาธนรัฐ รัตนเมธโส

Phramaha Thanarat Rattametho

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Surin Campus

E-mail: thanaratbhante@gmail.com

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของบทความฉบับนี้เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยพุทธเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ในเรื่องประเพณีการทำบุญอุทิศในช่วงเทศกาลบุญสารทเดือน 10 หรือ “บุญแซนโถงตา” โดยเฉพาะจะมี “ก้นโตนงดาร” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการประกอบพิธีทำบุญอุทิศ “ทักษิณานุประทาน” กับการบูรณาการองค์ความรู้หลักในพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎกและศาสตร์สมัยใหม่มาเป็นฐานแห่งการศึกษาวิเคราะห์ โดย “นัยแห่งคุณค่าของก้นโตนงดาร” นี้ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ถึงคุณค่าที่แฝงอยู่ในสื่อเชิงสัญลักษณ์โดยสรุปได้ทั้งหมด 10 ประการ คือ 1) สัญลักษณ์แห่งความกตัญญูตเวที 2) สัญลักษณ์แห่งความสามัคคีในเครือญาติ 3) สัญลักษณ์แห่งประเพณีระหว่างคนเป็นกับคนตาย 4) สัญลักษณ์แห่งกรรมบันดาล 5) สัญลักษณ์แห่งการแบ่งปัน 6) สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ 7) สัญลักษณ์การจัดระเบียบสังคมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา 8) สัญลักษณ์แห่งบุญมหาสังฆทาน 9) สัญลักษณ์แห่งการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมในสังคมพุทธ และ 10) สัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณบรรพชน ดังนั้นแล้ว ก้นโตนงดารจึงเป็นสัญลักษณ์ที่หล่อหลอมพลังศรัทธาและจิตวิญญาณของบรรพชน และเป็นอูบถหล่อหลอมด้วยสื่อด้านมิติแห่งจิตวิญญาณ และพัฒนาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ในที่สุด

คำสำคัญ: ประเพณีสารท, บรรพชน, ชาวเขมรสุรินทร์

Abstract

The objective of this article is to study the local wisdom of Thai Buddhist Khmer in Surin province, particularly in the offerings dedicated to the deceased's ceremony during the tenth month *Sath* festival (Saen Don Tar) of Surin Province.

Especially, “Kantongdar” is known as the sign of the offerings dedicated to the deceased’s ceremony (*Dakkhinanupdana*) through integration between the main Buddhist knowledge, known as the *Tipitaka*, and modern sciences which would be the sources of analytical study. An Author has been analyzing the value of Kantongdar’s meaning into 10 meanings in which concealed in this sign and to be summarized as followed; 1) a sign of gratitude, 2) a sign of unity in the relationship, 3) a sign of tradition between the living and the dead, 4) a sign of *Kamma* and rebirth, 5) a sign of generosity, 6) a sign of fruitfulness, 7) a sign social organization in Buddhism, 8) a sign of offering dedicated to the *Sangha*’s ceremony (*Mahasanghadana*), 9) a sign of the Buddhist cultural communication, and 10) a sign of spiritual ancestors. Therefore, Kantogndar is known as the sign of integration between the power of faith and spiritual ancestors. It is a strategy blended by sight in the spiritual dimension and developed into the cultural heritage of Buddhist Khmer Surin eventually.

Keywords: Sath Festival, Ancestors, Surin Khmer

1. บทนำ

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอน 2 ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน เรียกว่าโลกียะ (Worldly) หรืออาจจะเรียกว่าพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ซึ่งเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนที่ยังต้องประกอบสัมมาชีพ เลี้ยงตัวและครอบครัว และระดับสูงสุดอันเป็นอุดมคติจัดเป็นขั้นปรมาตม์ เรียกว่าโลกุตตระ (Ultimate Reality) ดังนั้น หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนานั้น จึงเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปกติสุข ความเจริญทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ทั้งนี้ ศาสนิกผู้นำคำสอนของพระพุทธองค์ไปเผยแพร่ โดยหน้าที่หลักก็คือ พระสงฆ์ ผู้มีหน้าที่เป็นพระธรรมทูต (Buddhist Missionary) ต้องออกไปเผยแพร่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ดังเช่นปฐมพุทธดำรัสที่พระพุทธองค์ได้ส่งพระอรหันตสาวกชุดแรกออกไปประกาศพระศาสนาว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทเวตาและมนุษย์ทั้งหลาย” (วิ.ม.(ไทย) 4/34/40) เมื่อมีการส่งพระธรรมทูตไปประกาศพระศาสนา พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายออกจากมาตุภูมิคือประเทศอินเดีย และแผ่ขยายมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิในพุทธศตวรรษที่ 3 ในยุคพระเจ้าอโศกมหาราช (K.L. Hazra, 1968: 40) ทำให้ประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้าน อันประกอบไปด้วยพม่า, กัมพูชา และลาว ได้นับถือและยกย่องให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และยังคงมีพุทธศาสนิกชนให้การเคารพศรัทธาเลื่อมใส

มาจนถึงปัจจุบัน และสืบเนื่องจากพระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายไปตามแต่ละภูมิภาคของแต่ละประเทศ ซึ่งมีความหลากหลายด้านเชื้อชาติ และวัฒนธรรม ตามแบบอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของตนเอง ก่อให้เกิดมีวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามที่มีพระพุทธศาสนาเป็นฐานหลักแห่งศรัทธา จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ของประเทศไทย ซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ที่หลากหลาย อาทิเช่น กลุ่มเขมร, กลุ่มส่วย, กลุ่มลาว, ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ประชากรโดยส่วนมาก มีการนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท และมีประเพณีวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น ในประเด็นนี้ ผู้เขียนมุ่งนำเสนอเฉพาะกลุ่มเขมรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่ง “กลุ่มเขมรนี้ เป็นกลุ่มชนพื้นเมืองที่สำคัญกลุ่มหนึ่งในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง หรืออีสานใต้ของประเทศไทยและเป็นกลุ่มที่มีบทบาทเด่นชัด ในการควบคุมอิทธิพลทางการเมืองของดินแดนอีสานระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-18” (ธวัช ปุณโณทก, 2528: 17-18) และกลุ่มชาวพุทธเขมรสุรินทร์นี้ ก็มีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ที่เด่นชัดและแตกต่างจากกลุ่มลาว และกลุ่มส่วย ในบางประเพณี นั่นคือ ประเพณีแซนโฎนตา หรือการทำบุญสารทเดือน 10 ซึ่งมีความโดดเด่นและมีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งแสดงถึงการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอารยธรรมเป็นของตนเอง โดยเฉพาะการจัดทำ “กันโตงตาร” สื่อสัญลักษณ์ในประเพณีแซนโฎนตา ดังนั้น ในบทความฉบับนี้ผู้เขียนประสงค์นำเสนอคุณค่าของ “กันโตงตาร” สิ่งที่เป็นสื่อสัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณทางวัฒนธรรมของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ในแง่มุมต่าง ๆ ที่ได้กลายเป็นอุบายหล่อหลอมให้ชาวพุทธเขมรสุรินทร์ได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยใช้หลักการบูรณาการร่วมกับพุทธธรรมและศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้อนุชนได้ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์และสืบสานต่อไป

2. ชาวเขมรสุรินทร์ในประเทศไทย

มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะเอาไว้ ดังนี้ ธวัช ปุณโณทกได้กล่าวว่า “กลุ่มเขมรเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองที่สำคัญกลุ่มหนึ่งในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ของประเทศไทยและเป็นกลุ่มที่มีบทบาทเด่นชัด ในการควบคุมอิทธิพลทางการเมืองของดินแดนอีสานระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-18” (ธวัช ปุณโณทก, 2528: 17-18) และ พิระศักดิ์ วรรณไตร ได้ให้แนวคิดไว้ว่า “ชาวสุรินทร์ส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่พูดภาษาเขมร มีขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม ที่คล้ายคลึงกับชาวเขมรในประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ภาษาที่ใช้เป็นภาษาในตระกูลมอญเขมร ชาวบ้านนับถือพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท (Theravada Buddhism) มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผสมกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับการเกิดนั้นจะต้องมีการอยู่ไฟแบบชาวบ้าน การโกนจุก การบวช การแต่งงาน ต้องมีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษด้วย งานศพ นิยมนำไปฝังไว้ระยะหนึ่งก่อน ปีถัดมาจึงนำขึ้นมาเผา โดยสรุปแล้วชาวบ้านจะนับถือผี 3 ประเภท คือ ผีประจำหมู่บ้าน ผีเฝ้าบ้าน และผีบรรพบุรุษ เมื่อชาวบ้าน

จะประกอบพิธีกรรมใด ๆ ก็จะต้องบอกกล่าวให้ผีเหล่านี้ได้รับรู้ (พระศักดิ์ วรรณทร์, 2530: 37) ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวความคิดของ ธวัช ปุณโณทก ที่กล่าวไว้อีกประเด็นหนึ่งว่า “ชาวเขมรสุรินทร์นั้น คือ ประชากรอีสานที่ใช้ภาษาเขมร มีจารีตประเพณีของกลุ่มชนเด่นชัดในเรื่องของการแต่งกาย เครื่องดนตรี การรับประทานข้าวเจ้า ซึ่งต่าง ๆ ไปจากกลุ่มวัฒนธรรมไทย ลาว หมู่บ้านชาวไทยเขมรมีการนับถือศาสนาพุทธ และถือเป็นสถาบันสำคัญของหมู่บ้าน มีความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ มีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษในวันสารทเดือน 10 เรียกว่า แซนโฉนตา” (ธวัช ปุณโณทก, 2528: 352-392)

3. ความหมายของกันโตงตาร

คำว่า “กันโตง” หรือ “กระทง” ตามนัยแห่งพิธีกรรมนี้ คือ กระทงใบตองที่เย็บด้วยก้านมะพร้าวหรือไม้ซี่เล็ก ๆ มีลักษณะเย็บเป็นสี่มุม ขนาด 10 X 10 ซม. หรือแล้วแต่ขนาดของภาชนะที่ใส่รอง มีลักษณะคล้ายกระทง สำหรับห่อหรือใส่ข้าว กับข้าว ของหวาน หรือผลไม้ต่าง ๆ และมีกรวยที่ทำจากใบตองครอบ มีขนาดเท่ากับขนาดของกระทง วางครอบเอาไว้ด้านบนกระทง และมีธูปปักไว้บนกรวยสำหรับจุดในขณะพระสงฆ์ประกอบพิธีสวดทำบุญอุทิศหรือ “ตาร” บางท้องถิ่นได้มีการนำดอกไม้เรียกว่าดอกบายเบ็ญท์มาปักประดับไว้ด้านบนข้าง ๆ รูป 1 ดอกกับดอกไม้ 1 ช่อบนยอดกรวย อีกด้วย ส่วนคำว่า “ตาร” คือ การสวดแผ่อานิสงส์บุญกุศลไปให้ดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่กำลังจะได้รับการปลดปล่อยให้มายังโลกมนุษย์” (อัษฎางค์ ชมดี บก., 2551: 47)

ดังนั้น “กันโตงตาร” หรือ “กระทงตาร” ก็คือ กระทงใบตองที่บรรจุบายเบ็ญท์หรือบายบัดตระโบล ซึ่งเป็นการใช้ข้าวใหม่ซึ่งเพิ่งออกรวงเป็นน้ำนม นำมาต้มแล้วผสมด้วยนมถั่ว งา น้ำตาล น้ำใบเตย เพื่อให้มีสีเขียวสวยงามและมีกลิ่นหอม เมื่อข้าวสุกแล้วก็ปั้นเป็นก้อนใส่พานเป็นรูปทรงกรวย คล้ายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ตรงกลางใส่อาหารคาวหวาน หมาก พลู บุหรี่ และใส่เงินตามต้องการ

4. ประเพณีแซนโฉนตา: สารทชาวพุทธเขมรสุรินทร์

1. ความหมายของประเพณีแซนโฉนตา

คำว่า “แซนโฉนต” เป็นภาษาท้องถิ่นเขมร ‘แซน’ แปลว่า เซ่นไหว้ ส่วนคำว่า ‘โฉนตา’ มีคำอยู่สองคำ คือ ‘โฉน’ หมายถึง โคตรเหง้าตระกูล ส่วนคำว่า ‘ตา’ หมายถึง บรรพบุรุษทั้งหลายทั้งปวง (ที่ล่วงลับไปแล้ว) (อัษฎางค์ ชมดี บก., 2551: 123) พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺธ, ดร.) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 11 เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย (พระอารามหลวง) จังหวัดสุรินทร์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับพิธีกรรมแซนในชุมชนชาวเขมรว่า “วัตถุสิ่งของ เรียกว่า ‘สแนน’ กิริยาที่ทำ เรียกว่า ‘แซน’ เช่น จุดธูป จุดเทียน ร้องเรียก อัญเชิญ เท้าที่จะจำชื่อได้ให้ลงมาเสวยมาบริโภคอาหารหรือสิ่งของเหล่านั้น อาหาร หรือสิ่งของทั้งหมด เรียกว่า ‘สแนน’

2. ต้นธารแห่งความเชื่อประเพณีแซนโฎนตาของชาวเขมรสุรินทร์

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักปราชญ์ท้องถิ่นทั้งฝ่ายบรรพชิต มีพระครูพิศาลธรรมโกศล (सानนท์ สปลโย) ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอปราสาท วัดปราสาทวารีศรีบุญชูร ตัวแทนพระมหาเถระ ผู้รัตัญญู และฝ่ายฆราวาสตัวแทนผู้สูงอายุจากบ้านโคกพลู เมื่อวันที่ 4, 7 ตุลาคม 2554 ตามลำดับ พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ ได้สรุปทัศนคติแห่งต้นธารแห่งความเชื่อของประเพณี แซนโฎนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมรสุรินทร์ ว่า

คนเขมรชาวสุรินทร์ตั้งแต่โบราณกาลมีความเชื่อว่า วันแซนโฎนตานี้หากลูกหลาน คนใดไม่ทำบุญไปให้ไม่จัดสำหรับเซ่นไหว้ หรือไม่ไปร่วมพิธีกรรม โดยไม่มีเหตุผลอันควร ฝึบรรพบุรุษอาจไม่พอใจ และอาจจะโยงไปเป็นเหตุให้ ทำมาหากินไม่ราบรื่น เพราะถูก เปรตที่เป็นญาติสาปแช่ง จิตใจเกิดความกังวลไม่เป็นสุข ด้วยความเชื่อที่ฝังใจของชาวเขมร สุรินทร์อย่างนี้ ชาวเขมรสุรินทร์ทุกคนจึงพยายามไปร่วม หรือไม่ก็จัดเครื่องเซ่นไหว้ที่บ้าน ของตน ถึงจะมีการกิจมากมายน้อยอย่างไร เมื่อวันนั้นมาถึงจะต้องไปร่วมมีส่วนร่วมให้ได้ แล้ว ความเป็นสิริมงคลจึงจะเกิดขึ้นแก่ตน และครอบครัวมีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน นอกจากนี้ยังเป็นพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของญาติ ที่เป็นทั้ง พี่น้องร่วมสายโลหิตทำให้เห็นบทบาทและหน้าที่ของพิธีกรรม ที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับ ฝึบรรพบุรุษว่า เป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมาย ที่สนองความต้องการ และเป็น เครื่องมือในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติอีกด้วย

3. ช่วงกำหนดการพิธีแซนโฎนตา

อักษฎาค์ ชมดี ได้กล่าวไว้ว่า “พิธีสารทเดือนสิบของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัด สุรินทร์ เป็นงานที่สำคัญและยิ่งใหญ่ ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี เชื่อกันว่าเป็นงานประเพณีที่มีการ ทำบุญและมีความรื่นเริงด้วย เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้ว ช่วงนี้พี่ผลการเกษตรกำลังให้ผลในช่วงนี้จึงเป็นโอกาสดีที่ลูกหลานต้องทำบุญ ซึ่งในปัจจุบัน จังหวัดสุรินทร์ได้มีการประกวดกระเชอโฎนตา (กระจาดสำหรับใส่เครื่องเซ่นไหว้บูชาฝึบรรพ บุรุษ) มีการจัดงานฉลองอย่างสนุกสนานกันมาก จึงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ประเพณีสารท เดือนสิบของจังหวัดสุรินทร์ มีลักษณะการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเมื่อแบ่งประเภทการจัดพิธีกรรม ตามช่วงของระยะเวลาแล้วมี 2 ประเภท ดังนี้

ช่วงที่ 1 เบนซ์ตุง (สารทเล็ก) คำว่า เบนซ์ ในที่นี้คือชื่อเรียกเทศกาลงาน “เบนซ์ตุง” ซึ่งเป็นคำภาษาเขมร แปลว่า สารทเล็ก การเซ่นไหว้ฝึบรรพบุรุษครั้งแรกกระทำใน วันนี้ บรรดาญาติพี่น้องของแต่ละครอบครัวและชาวบ้านคนอื่น ๆ ต้องไปทำบุญถวายภัตตาหาร พระทุก ๆ วันมิได้ขาดโดยมีคำศัพท์ที่เรียกเทศกาลงานบุญช่วงนี้ว่า เทศกาลบุญ การ์เบนซ์ บุญถือ คีล หรือจะเรียกว่า เทศกาลบุญ หรือบุญเลี้ยงพระก็ได้ เหตุที่ต้องเรียกอย่างนี้ เพราะตลอด ช่วงเวลาของสารทเล็กนี้ ชาวบ้านต้องหมั่นไปทำบุญเลี้ยงพระที่วัดทุกวัน และต้องรักษาศีล 5

ให้ครบถ้วน ซึ่งกินเวลารวมตลอดเทศกาลนานถึง 15 วัน เบนต์ตุง แปลว่า บินท์เล็ก คือบุญนี้ เขาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบนท์มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า บินทะ แปลว่า ก้อนข้าว

ช่วงที่ 2 เบนท์ท่ม (สารทใหญ่) มีช่วงระยะเวลาการทำบุญให้ผีบรรพบุรุษ ตลอด 7 วัน เริ่มมีการประกอบพิธีตามวัดต่าง ๆ เพื่อทำบุญอุทิศไปให้ผีบรรพบุรุษ “เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พิธีสวดตาร ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่วันแรม 9 ค่ำ ถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 พิธีสารทที่สำคัญจะประกอบพิธีในวันแรม 14 ค่ำ ช่วงนี้จะมีพิธีเซ่นไหว้ตลอดวัน แต่การรวมญาติเพื่อเซ่นไหว้ จะประกอบพิธีในเวลาประมาณ 16.00-18.00 น. เป็นต้นไป จนถึงรุ่งเช้า ซึ่งประเพณีสารทนี้มีระยะเวลายาวนานถึง 15 วัน” (อึ้งกวางค์ ชมดี บก., 2551: 123)

การจัดประเภทของพิธีสารทเดือนสิบนี้ จัดตามระยะเวลาของการจัดงานแต่ละช่วง แต่ละตอน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าการประกอบพิธีสารทนั้น เป็นการประกอบพิธีตามระยะเวลา โดยแต่ละขั้นตอนนั้น มีพิธีกรรมที่ไม่เหมือนกัน จึงเหมาะแก่การแบ่งประเภทเพื่อชื่อพิธีกรรมต่าง ๆ ตามระยะเวลาแต่ละช่วงนั่นเอง

4. เป้าประสงค์ของพิธีแซนโฎนตา

พิธีสารทเป็นกิจกรรมอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนชาวไทย เชื้อสายเขมร ในจังหวัดสุรินทร์ ทุกคนไม่เลือกเพศและวัย สามารถปฏิบัติได้และอำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลได้ในชีวิตประจำวัน และเป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยเชื้อสายเขมร โดยส่วนมากมีความรู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องใกล้ตัว และสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ไม่ใช่เรื่องที่ห่างไกลและไร้คุณค่า กระทั่งไม่สามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นแล้วเป้าประสงค์ของพิธีแซนโฎนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร ในจังหวัดสุรินทร์นี้ พระครูพิศาลธรรมโกศล ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอปราสาท เจ้าอาวาสวัดปราสาทวาริ อำเภอปราสาท ตัวแทนพระมหาเถระ ผู้รัตตัญญูและปราชญ์ท้องถิ่นชาวเขมรสุรินทร์ ได้แสดงทัศนะว่าจุดมุ่งหมายหรือเป้าประสงค์ของพิธีแซนโฎนตา โดยประมวลได้ 7 ประการ คือ

1) เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบุพการี แก่ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้วก็สามารถทำได้ โดยถวายทักษิณาทานอุทิศส่วนบุญไปให้

2) เพื่ออุทิศส่วนบุญให้กับเปรต เพราะภูมิของสัตว์ผู้ต้องเสวยผลกรรมที่เคยกระทำให้ เมื่อครั้งเป็นมนุษย์เป็นภูมิที่ไร้อาชีวะ ขาดอาหาร คอยรับส่วนบุญที่เขาอุทิศให้อย่างเดียวเท่านั้น

3) เพื่อการแสดงความรัก ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไป ด้วยการร้องไห้ เศร้าโศก คร่ำครวญนั้น มิได้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด เพราะไม่สามารถจะเรียกร้องให้ท่านเหล่านั้นกลับฟื้นคืนชีพได้ แต่ทักษิณาทานที่บุคคลถวายในพระสงฆ์เท่านั้น ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

4) เพื่อเป็นกุศโลบาย พิธีสารนี้ใช้เป็นกุศโลบายเพื่อสั่งสอนให้บุคคล มีจิตใจเสียสละบริจาคทาน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และเพื่อสั่งสมบุญ ไว้ในภายหน้า

5) เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ของชาวไทยเชื้อสายเขมรโดยอาศัยบรรพบุรุษร่วมกันก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ในครอบครัวหมู่วงศ์ญาติและชุมชน

6) เพื่อส่งเสริมความเป็นสิริมงคล ตามหลักมงคลสูตรในพระพุทธศาสนา คือ การส่งเสริมให้เลี้ยงดูบิดามารดา เมื่อบิดามารดาล่วงลับไป ลูกหลานก็สมควรที่จะแสดงความกตัญญูทดแทนที่ด้วยการทำบุญอุทิศส่วนบุญไปให้

7) เพื่อเป็นบรรทัดฐานทางสังคม ให้คนในสังคมได้แสดงออกถึงความกตัญญูทดแทนที่ต่อผู้มีพระคุณทั้งหลาย อาทิ พ่อแม่ บรรพบุรุษผู้ก่อกำเนิดชีวิตลูกหลาน แล้วเลี้ยงดูอุ้มชูจนสามารถเลี้ยงดูตนเองได้ และแสดงความเคารพต่อผู้มีพระคุณ ต่อตนเอง (พระอริการช่วง ฐิตโสภโณ (ตั้งอยู่), 2554: 86-87)

5. ประโยชน์ของประเพณีแซนโฌนตาชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์

พระอริการช่วง ฐิตโสภโณ ได้ประมวลสาระสำคัญของประเพณีสารทไฉว 5 อย่างคือ

1) ได้รับรู้ประสบการณ์จากบรรพบุรุษที่ถ่ายทอด ความรู้ ความเข้าใจในประเพณีท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งควรแก่การอนุรักษ์ไว้ แม้พิธีกรรมบางอย่างจะหมดไปแล้วก็ตาม แต่ก็นับว่าเป็นมรดกสำคัญที่ตกทอดมาถึงยุคนี้

2) ได้ทราบถึงเหตุผลที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติและสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน และทราบจุดมุ่งหมายของประเพณีที่แท้จริง ซึ่งควรที่จะดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสม กับยุคสมัย ดีกว่าจะทอดทิ้งให้เสื่อมหายไป เพราะเราเจตนา เป้าหมายและประโยชน์ก็เห็นได้ว่ามีข้อดีอยู่มากมาย

3) มีโอกาสได้บริจาคทาน สมาทานศีล ภาวนา และได้ฟังพระธรรมเทศนา จากพระสงฆ์ และได้รับความรัก ความผูกพัน สามัคคีสมานฉันท์กันในหมู่บ้านเพื่อนบ้านด้วยกัน

4) ได้ปลูกฝังเมตตาธรรมต่อบุคคลทั่วไป และช่วยให้ทราบถึงกิจกรรม ความ เป็นมาที่มีการสืบเนื่องตลอดมา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อครอบครัว ชุมชน สังคม

5) มีโอกาสแสดงความกตัญญูทดแทนที่แก่บุพการี ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวจังหวัดสุรินทร์ให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนา ด้วยประเพณีที่งดงาม เพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล (พระอริการช่วง ฐิตโสภโณ (ตั้งอยู่), 2554: 109-110)

6. ประเพณีดีงาม อันเนื่องด้วยพิธีแซนโฌนตา

ในระหว่างวันเวลาการประกอบพิธีแซนโฌนตาของชาวเขมรสุรินทร์ นี้ ก็จะมีพิธีของชาวเขมรสุรินทร์ที่เชื่อมโยงกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติ ดังที่ อัญญาณ์ค์ ชมดีได้ระบุเอาไว้จำนวน 2 พิธีด้วยกันคือ

1) **พิธีกันชง หรือ กันสงฆ์** ในภาษาไทย (“กัน” แปลว่า ถือ, ปฏิบัติ ส่วน “ชง” คือ พระสงฆ์, กัน ชง หรือ กันสงฆ์ หมายถึง การปรนนิบัติวัดถากต่อพระสงฆ์) โดยมีระยะเวลาเริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ไปจนถึงวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 โดยชาวบ้านจะจัดเวรกันเป็นเจ้าภาพทำบุญที่วัดทุกวัน บ้านที่เป็นเวรจะต้องรับผิดชอบภาระต่าง ๆ ในวัด ดูแลปรนนิบัติพระเณร และเป็นเจ้าภาพทำบุญประจำวัน เนื่องจากจะมีชาวบ้านมาถวายภัตตาหารเช้าและเพลทุกวัน ส่วนตอนกลางคืนก็มีพิธีสวดมนต์และเทศน์ ปัจจัยที่ได้รับจากการทำบุญประจำวัน ผู้ที่เป็นเวรหรือเจ้าภาพประจำวันก็จะรวบรวมถวายพระสงฆ์หลังจากเทศน์จบแล้ว ในช่วงเวลา “กันชง” นี้ พระสงฆ์จะไม่ได้ออกบิณฑบาต ชาวบ้านจะมาทำบุญโดยทำอาหารมาถวายพระสงฆ์ที่วัด เพราะช่วงเวลาดังกล่าวยังอยู่ในช่วงเข้าพรรษาและเป็นฤดูฝน ซึ่งในระยะนี้เมืองสุรินทร์ เป็นช่วงฤดูฝน โดยจะมีฝนตกชุกมาก อาจจะตกทั้งวันทั้งคืน หรือตกในช่วงเช้าซึ่งเป็นเวลาที่พระสงฆ์ออกบิณฑบาต พระคงลำบาก ซึ่งพอถึงวันพระ คือ ในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 10 ก็จะทำพิธี “ฉลองสงฆ์” กันครั้งหนึ่ง

2) **ประเพณีจวนโงนตา** โดยบรรดาลูกหลานและญาติพี่น้องที่ไปทำมาหากินอยู่แดนไกลก็จะทยอยกันจวนโงนตา นั่นคือพากันกลับบ้านมาไหว้พ่อแม่ปู่ย่าตายาย และญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ โดยจะเอามะพร้าว ข้าวสารเหนียว ขนมมมเนยต่าง ๆ มามอบให้ท่าน (พร้อมทั้งมอบเงินจำนวนหนึ่งด้วย) เพื่อให้ท่านได้ใช้ทำบุญในวันแซนโงนตา หากพ่อแม่ ปู่ย่าตายายหาชีวิตไม่แล้ว ก็จะไปกราบไหว้ญาติผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่หรือที่เคารพนับถือ โดยมอบข้าวของเงินทองดังกล่าวให้ท่านไว้ทำบุญในวันแซนโงนตา หรือหากไม่สามารถทำได้ ก็จะนำสิ่งของเหล่านี้ไปถวายพระที่วัดแทน ซึ่งก็เหมือนกับที่ได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้วเช่นกัน (อัษฎางค์ ชมดี, 2551: 122-123)

อนึ่ง ในจังหวัดสุรินทร์นอกจากชาวไทยเชื้อสายเขมรแล้ว ยังมีชาวไทยกวยหรือกวยและชาวไทยเชื้อสายลาวที่มีประเพณีงานบุญเดือน 10 หรืองานสารทเหมือนกับชาวไทยเชื้อสายเขมร ซึ่งตรงกับวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี

5. กันโงนตา: สัญลักษณ์แห่งคุณค่าตามนัยพระพุทธศาสนา

ในพิธีแซนโงนตาก็จะมีกันโงนตาเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

1. กันโงนตาคือสัญลักษณ์แห่งความกตัญญูตเวทีย

ชาวพุทธเขมรสุรินทร์มีคติความเชื่อว่า ในพิธีวันแซนโงนตา แรม 14 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี ถ้าลูกหลานชาวพุทธเขมรสุรินทร์ คนใดไม่ได้จัดทำหรือไม่มาร่วมพิธี โดยไม่มีเหตุผลอันสมควรบรรพบุรุษอาจไม่พอใจ อาจจะเป็นสาเหตุเชื่อมโยงส่งผลให้ทำมาหากินไม่ราบรื่น จิตใจเกิดความกังวลไม่เป็นสุข ด้วยความเชื่ออย่างนี้ทุกคนจึงพยายามไปร่วมพิธี หรือไม่ก็จัดเครื่องเซ่นไหว้ที่บ้านของตน จากนั้นการแสดงออกนี้เองจึงกลายมาเป็นสื่อเชิงสัญลักษณ์ กลุ่มชนชาวพุทธเขมรสุรินทร์ได้ยึดเอาคติเรื่องความกตัญญูตเวทีย ในทางพระพุทธศาสนาที่สอนว่า

“ความกตัญญูทเวทเป็นเครื่องหมายของคนดี” (อง.ปญจก. (ไทย) 22/42/66) นำมาเป็นอุบายหล่อหลอมคนในสังคมให้รู้จักแสดงความกตัญญูทเวทที่ต่อบุพการีชน ทั้งผู้ยังมีชีวิตอยู่และผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นบุญแห่งทักษิณานุประทาน และเป็นไปตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอนเรื่องหน้าที่ของบุตรธิดาที่พึงปฏิบัติต่อพ่อแม่คือ “เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน” (ที.ปา. (บาลี) 11/199/202) บุญแซนโถงคารเป็นสื่อสัญลักษณ์ ว่ามีการทำบุญอุทิศไปให้บรรพชนนี้ จึงเป็นสัญลักษณ์แห่ง “การแสดง ความกตัญญูทเวทที่ตามคติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่ความกตัญญูทเวทที่ต่อบุคคล ผู้มีความดี หรือมีอุปการะต่อตนเป็นส่วนหนึ่ง หรือต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ หรือมีคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวมอีกส่วนหนึ่ง”(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 2) ซึ่งชาวพุทธเชมรสุรินทร์ได้ยึดถือและปฏิบัติเป็นประจำทุกปีอย่างต่อเนื่องด้วยดีเสมอมา

2. ก้นโถงคารคือสัญลักษณ์แห่งความสามัคคีในเครือญาติ

มารค ตามไท กล่าวว่า “ความสามัคคี หมายถึง ศักยภาพของสังคมที่จะทำบางอย่างร่วมกันในบางสถานการณ์ที่เกิดขึ้น” (มารค ตามไท, 63-64) กล่าวคือ “ความสามัคคี อาจจะไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทุกวันในสังคม แต่จะดำรงอยู่ในลักษณะ “ของแฝง” ซึ่งของแฝงในมิตินี้หมายถึง “ศักยภาพ” ด้วยเหตุนี้ “สามัคคีจะเกิดขึ้น หรือแสดงตนออกมาได้ เมื่อคนในสังคมต้องการความร่วมมือเพื่อกระทำการบางอย่าง หรือเพื่อปกป้องอะไรบางอย่าง ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมมองว่า “มีคุณค่า” (Value) และเมื่อใดคุณค่าดังกล่าวมีแนวโน้มจะถูกทำลาย เมื่อนั้นความสามัคคีก็จะถูกเรียกขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการปกป้อง”(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยานกร), 2554: 129-130) ตามในนัยแห่งพระพุทธศาสนานั้น ได้ให้คุณค่าและความสำคัญของความสามัคคี ว่า “ความสามัคคีของคนในสังคมเป็นเหตุนำมาซึ่งสันติสุข” (ขุ.ธ.(ไทย) 25/194/93) และได้อธิบายคุณค่าของความเป็นญาติว่า “ความสนิทสนมคือญาติที่ดี” (ขุ.ธ.(ไทย) 25/204/96) ซึ่งมีความสอดคล้องกับการปฏิบัติของชาวพุทธเชมรสุรินทร์ ในช่วงการประกอบพิธีสารทเดือน 10 โดยบรรดาญาติพี่น้องในสายโลหิต ก็ได้มีโอกาสในการกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเมื่อไปเยี่ยมแล้ว ก็จะมีการมอบเครื่องอุปโภคบริโภค ตามกำลังของตน แต่ญาติผู้ใหญ่ อาทิเช่น เสื้อผ้า ผ้าไหม เป็นต้น แล้วญาติผู้ใหญ่ก็จะให้พรแต่ลูกหลาน เพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งประเพณีดังกล่าวเรียกว่า “ประเพณีการจูนโถงคาร” ประเพณีอันดีงามนี้เองจัดเป็นวัฒนธรรม “ซึ่งวัฒนธรรมก็จัดเป็นวินัยอย่างหนึ่ง เพราะเป็นแบบแผนของสังคม และเป็นเครื่องฝึกพฤติกรรมคน เป็นไปในรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งเฉพาะตัวตลอดจนเป็นเอกลักษณ์” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549: 199) ซึ่งเอกลักษณ์นี้ได้ก่อให้เกิดความรักสามัคคีระหว่างเครือญาติ เกิดความเสียสละ เพราะเครื่องเช่นไฉนนั้น ทุกคนมีส่วนหามา และมีโอกาสได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันเป็นอุบายในการสงเคราะห์ญาติอย่างหนึ่ง และพระพุทธองค์ตรัสว่า “การสงเคราะห์ญาติเป็นมงคล” (ขุ.ธ.(บาลี) 25/5/3, ขุ.ธ.(ไทย) 25/7/7) อีกด้วย ดังนั้นความ

สามัคคีในหมู่ญาติจึงเป็น “วิถีชีวิต หรือที่ฝรั่งเรียกว่า life-style อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549: 199) อันเป็นเอกลักษณ์แห่งความสามัคคีในเครือญาติของชาวพุทธเขมรในจังหวัดสุรินทร์

3. ก้นโตงตารคือสัญลักษณ์แห่งประเพณีระหว่างคนเป็นกับคนตาย

ในแง่คติชนวิทยา ศิริพร ฦ กลาง ได้ให้ทัศนะว่า “ในสังคมประเพณี (Traditional Societies) ไม่ว่าจะเป็ระดับชนเผ่าที่เป็นสังคมขนาดเล็ก ประกอบด้วยครอบครัว 20-30 ครอบครัว...หรือสังคมขนาดใหญ่ เช่น สังคมหมู่บ้านในสังคมเกษตรกรรม...ล้วนแต่ให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรม จึงจะพบว่าในสังคมประเพณีจะมีพิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต พิธีกรรมอันเนื่องด้วยการผลิต พิธีกรรมบูชาอำนาจเหนือธรรมชาติ และพิธีกรรมตามปฏิทินในแต่ละเดือน” (ศิริพร ฦ กลาง, 2557: 364) และได้ให้คำตอบที่ชัดเจนว่า เพราะเหตุใดพิธีกรรมจึงมีความสำคัญในสังคมประเพณี กล่าวคือ “ในสังคมประเพณี (Traditional Societies) นั้นได้มองว่า พิธีกรรมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ถึง 2 ด้าน คือ ทั้งทางด้านสังคมและทางด้านจิตใจ” (ศิริพร ฦ กลาง, 2557: 364) ดังนั้น เมื่อมองโดยรวมภาพแล้ว การประกอบพิธีแซนโฎนตา ในเดือน 10 ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์นี้ ซึ่งได้กำหนดให้มีการทำบุญอุทิศ (บุญदार) เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับเปตชน หรือผู้ล่วงลับไปแล้ว สิ่งนี้จัดได้ว่าเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตวกเวทีต่อบุพการีชน ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งพิธีดังกล่าวเรียกว่า “ปุพเปตพลี” (อง.ปญจก. (บาลี). 22/41/48) (Offerings dedicated to the deceased) อันเป็นหนึ่ง ในห้าพลี (พลี 5 (1) ญาติพลี (2) อติถิพลี (3) ปุพเปตพลี (4) ราชพลี และ (5) เทวดาพลี) และเป็นพิธีกรรมที่ตอบสนองทางด้านจิตใจของชาวพุทธเขมรสุรินทร์โดยภาพรวมได้อย่างดียิ่ง

4. ก้นโตงตารคือสัญลักษณ์แห่งกรรมบันดาล

คำว่า กรรม (Volitional action) ถ้าแปลตามศัพท์ คือ “การงานหรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไป คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความจงใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่ากรรม ในความหมายทางธรรม” (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), 2531: 15) ในคติความเชื่อเรื่องกรรมในโบราณ ศาสตราจารย์จำนงค์ ทองประเสริฐ ได้ให้ทัศนะว่า “ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษนั้น เชื่อกันว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะตกนรกหรือขึ้นสวรรค์ขึ้นอยู่กับผลกรรมที่กระทำไว้ในขณะที่มีชีวิตอยู่ ในยุคของพวกอารยันนั้นมีความเชื่อว่า การสร้างสรรค์จักวาลและการให้กำเนิดมนุษย์นั้น เป็นผลที่เกิดจากการเช่นสรวงแต่ดั้งเดิม นั่นคือเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการสังเวยตนเอง” (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2540: 8) ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อสรุปจากการทำวิจัยของพระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ ที่สรุปไว้ว่า

คติความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ ที่ปรากฏในพิธีสารทเดือนสิบของชาวจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งสอดคล้องด้วยลักษณะของความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อเดิมของ

ชาวบ้านกับคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาสืบทอดกันมาตามลำดับ จึงก่อเกิดประเพณี และพิธีกรรม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องจิตวิญญาณว่า หลังจากที่ตายไปแล้ว เชื่อว่าผู้ทำกรรมใดไว้อย่างไรจะได้รับผลกรรมนั้น ทำดีได้ขึ้นสวรรค์ ทำชั่วตกนรกเป็นเปรต ต้องทนทุกข์ทรมาน เพราะผลแห่งบาปกรรมที่ทำไว้นั่นเอง และในภูมิแห่งเปรตพวกเขาสามารถดำรงชีพอยู่ด้วยการอาศัยส่วนบุญจากการอุปการะของญาติพี่น้องหรือผู้อื่นเท่านั้น หากไม่มีใครอุทิศไปให้ก็ไม่ได้รับบุญ ซึ่งผลการวิจัยที่พบนั้นมีความสอดคล้องกับคติความเชื่อเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนา (พระธิดาจารย์ ชุ่ม จิตโสภโณ, 2554: 151)

5. ก้นโตงตารคือสัญลักษณ์แห่งการแบ่งปัน

ในช่วงวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ชาวพุทธเขมรสุรินทร์มีความเชื่อว่า “เป็นวันที่บรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้วเดินทางมาถึงโลกมนุษย์ ชาวไทยเชื้อสายเขมรทุกคนจะจัดเตรียมตั้งเครื่องเซ่นไหว้ที่บ้าน โดยจัดใส่ขันจื่อเป็นเพื่อญาติ ๆ ใช้สำหรับเซ่นไหว้บรรพบุรุษ การทำพิธีแซนโฎนตาโดยผู้อาวุโสก็จะเรียกถามหาลูกหลาน ญาติพี่น้องว่ามาพร้อมหน้ากันหรือยัง และให้มารวมกัน แล้วจะเริ่มเซ่นไหว้โดยจุดธูปเทียน ยกขันห้าไหว้และต่างก็พูดเรียกดวงวิญญาณบรรพบุรุษให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ แล้วรินน้ำให้ล้างมือ และรินเครื่องดื่ม เช่น เหล้า น้ำอัดลม ฯลฯ ซื่อบอกให้รู้ว่ามิเครื่องเซ่นไหว้จะไรบ้าง เหมือนการมารายงานตัวต่อบรรพบุรุษว่าได้มารอต้อนรับแล้ว ในพิธีเซ่นไหว้ใช้เวลาประมาณ 20 – 30 นาที เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วลูกหลานญาติพี่น้องก็จะนำอาหารเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ มารับประทานร่วมกันเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในหมู่ลูกหลาน ญาติมิตร เพราะหนึ่งปี มีครั้งเดียว ลูกหลานที่ไปอยู่หมู่บ้านอื่นหรือต่างจังหวัดจะได้รู้จักคุ้นเคยกัน ” (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์, 2560: 46) ซึ่งเป็นสื่อสัญลักษณ์แห่งความ “จาอะ” (ส.ส. (บาลี) 15/855/316) คือ การแบ่งปัน ความเสียสละ ความมีน้ำใจ สามารถเสียสละความสุขสำราญความพอใจส่วนตนเพื่อคนอื่น.ตลอดจนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตรสหาย ไม่ใจแคบ ซึ่งหลักฆราวาสธรรม 4 คือ (1) สัจจะ ฝึกตน (2) ทมะ ฝึกตน (3) ขันติ อดทน และ (4) จาอะ เสียสละ

6. ก้นโตงตารคือสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์

ชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ เมื่อถึงวันประเพณีงานบุญเดือน 10 หรืองานสารท ก็จะมีการทำบุญบูชา รำลึก และอุทิศอาหาร ข้าวของเครื่องใช้แก่บรรพบุรุษ ปูย่า ตายาย หรือบุพการีผู้ล่วงลับไปแล้วเช่นเดียวกันกับกลุ่มคนไทยอื่นๆ แต่จะแตกต่างกันในขั้นตอนพิธีกรรม ในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปีนั้น ชาวไทยเชื้อสายเขมรสุรินทร์ เชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษจะกลับมาเยี่ยมลูกหลาน หรือญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ สมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ที่อื่นหรือที่แยกครอบครัวจะกลับมาเยี่ยมบ้าน ลูกสาวหรือลูกสะใภ้จะต้องเตรียมของฝาก ภาษาเขมรท้องถิ่นสุรินทร์เรียกว่า “ก้นจื่อเป็น” (กระแอมสำหรับจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้) เช่น เสื้อผ้าเครื่องใช้มาส่งครอบครัวใหญ่ และจะช่วยกันจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ เช่น อาหาร

เครื่องต้ม ขนม ผลไม้ เสื้อผ้าเครื่องใช้ เพื่อใช้ในการเซ่นไหว้บรรพบุรุษของครอบครัว (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์, 2560: 46) และมี “**ประเพณีจุนโงนตา** โดยบรรดาลูกหลาน และญาติพี่น้องที่ไปทำมาหากินอยู่แดนไกลก็จะทยอยกันจุนโงนตา นั่นคือพากันกลับบ้านมาไหว้พ่อแม่ปู่ย่าตายาย และญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ โดยจะเอามะพร้าว ข้าวสารเหนียว ขนมมมเนยต่าง ๆ มามอบให้ท่าน (พร้อมทั้งมอบเงินจำนวนหนึ่งด้วย) เพื่อให้ท่านได้ใช้ทำบุญในวันแซนบุญโงนตา หากพ่อแม่ ปู่ย่าตายายหาชีวิตไม่แล้ว ก็จะพากันไปกราบไหว้ญาติผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือที่เคารพนับถือ โดยมอบข้าวของเงินทองดังกล่าวให้ท่านไว้ทำบุญในวันแซนโงนตา หรือหากไม่สามารถทำได้ ก็จะนำสิ่งของเหล่านี้ไปถวายพระที่วัดแทน ซึ่งก็เหมือนกับการได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้วเช่นกัน” (อัญญางค์ ชมดี, 2551: 122-123) จากประเด็นแห่งการจัดเตรียมกระแฉะโงนตา หรือ กั้นจ้อเป็น ซึ่งเป็นประเพณีสำหรับผู้ตายไปแล้ว และประเพณีการจุนโงนตาซึ่งเป็นประเพณีสำหรับคนเป็น ผู้ยังมีชีวิตอยู่ ทั้งสองอย่างนี้จึงกลายเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ให้มวลสมาชิกที่อาศัยอยู่ในสังคมเดียวกันได้รับรู้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลา อาหาร ในปีนั้น ๆ และเป็นดัชนีชี้วัดความรุ่งเรืองด้านเศรษฐกิจของประเทศชาติโดยรวมอีกด้วย ดังนั้นแล้ว “สตรีผู้เป็นสะใภ้ ผู้ต้องการความสุขจากการครองเรือน และต้องการให้ครอบครัวมีความสุข ไม่มีปัญหาขัดแย้งภายในบ้าน จึงควรเอาใจใส่ รับผิดชอบงานที่ทำอยู่ให้เรียบร้อยให้การทำงานนั้นลุล่วงสำเร็จไปได้ด้วยดี” (พระครูวาทีวรัณ, 2557: 45)

7. ก้นโตงตารคือสัญลักษณ์การจัดระเบียบสังคมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา

ในความคิดเรื่องการจัดระเบียบสังคมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา มีปรากฏในสังคาลงสุต (ที.ปา. (ไทย) 11/242-247/199-218) ซึ่งทวิศศักดิ์ ทองทิพย์ ได้สรุปความเห็นไว้ว่า “แนวคิดเรื่องการจัดระเบียบสังคมโดยกล่าวถึงสังคมแบบโครงสร้าง หน้าที่ เน้นการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลกลุ่ม ต่าง ๆ ตามหลักทศ 6 และการจัดระเบียบภายในตัวบุคคลได้แก่การเว้นจากบาปกรรม 14 ประการ ทั้งสองประการนี้เรียกรวมกันว่าเป็นอริยะวินัยซึ่งถือเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม” (ทวิศศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ, 2546: 97-98) สาระสำคัญของสังคาลงสุตนี้ สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวถึงว่า “ชาวยุโรปเลื่อมใสกันมาก เพราะเชื่อว่าสามารถแก้ปัญหาสังคมได้ โดยเสนอหลักทศ 6 อันแสดงว่าบุคคลทุกประเภทในสังคม ควรปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงาม ไม่มีการกดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งลงไป” (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2528: 363) ดังนั้นแล้ว สาระสำคัญจากพิธีแซนโงนตา ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ซึ่งมีก้นโตงตารเป็นสื่อเชิงสัญลักษณ์แห่งการแสดงออกนี้ สามารถจัดเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ตามโครงสร้างของสังคม โดยเฉพาะการปฏิบัติตามหน้าที่ตามหลักแห่งทศ 6 ในสังคาลงสุตนี้ สามารถจัดเป็นตัวดัชนีชี้วัดให้เห็นว่า ประเพณีดังกล่าวนี้เป็นเครื่องมือทางสังคม (Social Tools) ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดระเบียบสังคมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา (Social Organization in Buddhism) นั่นเอง

8. ก้นโองตารคือสัญลักษณ์แห่งบุญมหาสังฆทาน

ดังที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่า ประเพณีอันดีงามอันเกี่ยวข้อโดยตรงกับพระพุทธศาสนาก็คือ ประเพณีกันสงฆ์ ซึ่งเป็นช่วงโอกาสอันดีที่ชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ได้วางเว้นจากการทำนาในฤดูฝน เพื่อรอเก็บเกี่ยวผลผลิตในฤดูถัดไป ได้มีโอกาสในการทำบุญถวายการอุปถัมภ์พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอันเป็นการทำบุญตามกาล ซึ่งนอกเหนือจากพิธีกันสงฆ์แล้ว ตลอด 15 วันดังกล่าวแล้วก็ยังมีพิธีกรรมที่สำคัญในช่วงเย็นของวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวพุทธเขมรสุรินทร์ “มีการเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ เปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ซึ่งได้จัดเตรียมไว้แล้ว พร้อมบอกให้วิญญาณบรรพบุรุษไปที่วัดเพื่อฟังพระเจริญพระพุทธรูปมนต์ จากนั้นพระสงฆ์จะทำพิธีมอบเครื่องเซ่นไหว้แก่บรรพบุรุษ แล้วกลับมาบ้านเตรียมบุญที่นอนและเครื่องใช้สำหรับให้บรรพบุรุษ เชื่อว่าบรรพบุรุษจะค้างที่บ้านในคืนนี้ ก่อนสว่างก็จะทำเรือกาบกล้วย ใส่เงินกระดาษ ขนมอาหาร เครื่องดื่ม ผลไม้ และเสื้อผ้าของใช้ขนาดเล็ก จุดธูปเทียนแล้วลอยไปในแม่น้ำ หรือบ่อในบริเวณบ้านเพื่อเป็นการส่งวิญญาณบรรพบุรุษกลับสู่ยมโลกก่อนสว่าง หากไม่ทำเรือส่งท่านก็จะกลับไปยมโลกไม่ได้ และจะติดค้างอยู่ในโลกมนุษย์กระทั่งถึงวันแชนโฎนตาอีกรอบนับเป็นการสร้างบาปและความทุกข์แก่วิญญาณบรรพบุรุษ” (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์, 2560: 46) และในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 เช้าตรู่ชาวไทยเชื้อสายเขมรทุกคนรอบคร้วก็จะนำเครื่องเซ่นไหว้ไปวัดอีก เพื่อทำบุญอุทิศแก่ผีไม่มีญาติ ซึ่งจัดเป็นบุญมหาสังฆทาน อันมีผลานิสงส์มากตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนา “ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสรรเสริญสังฆทานว่าเลิศ มีผลมากที่สุด ดังพุทธพจน์ว่า ‘เราไม่กล่าวว่า ปาฏิบุคลิกทานมีผลมากกว่าของที่ให้แก่สงฆ์ไม่ว่าโดยปริยายใด ๆ’ และได้ตรัสชักชวนให้ให้สังฆทาน” (ม.อ.(บาลี) 14/710-3/459-461; อ่างโน มงคล. (บาลี) 2/16; อง.ฉก. (บาลี) 22/330/439)

9. ก้นโองตารคือสัญลักษณ์แห่งการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมในสังคมพุทธ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Being) มีการดำรงชีวิตอยู่โดยอาศัยปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตอันประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งเป็นความต้องการทางกายภาพของมนุษย์ ซึ่งนอกเหนือจากความต้องการทางกายภาพแล้ว “การดำรงชีพของมนุษย์จะอาศัยเพียงแค่การดำรงชีพตามสัญชาตญาณ คงยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพในสังคม ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่ามนุษย์ต้องการเครือข่ายสังคม (Social Network) ในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนข่าวสารอย่างสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม” (พิชญาพร ประครองใจ, 2558: 31) ดังนั้นแล้ว “ตราบไต่ที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันในสังคม การติดต่อสื่อสารย่อมมีความจำเป็นอย่างแน่นอน ทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นระเบียบในการอยู่ร่วมกัน สร้างความเข้าใจ ให้ความช่วยเหลือ และสร้างความสามัคคีหรือมิตรภาพที่ดีต่อกัน” (พิชญาพร ประครองใจ, 2558: 31) ซึ่งตามนัยสัญลักษณ์แห่งการสื่อสารนี้ ชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ได้คิดประดิษฐ์เครื่องมือในการสื่อสารทางสังคม (Social Communication) โดยอาศัย

พระพุทธศาสนาเป็นแกนพื้นฐานของอุดมคติในการดำเนินชีวิต มากลายเป็นการสื่อสารทางวัฒนธรรม (Cultural Communication) นั่นคือ ก้นโตงตารในพิธีแซนโฌนตานี้เอง เพราะก้นโตงตารนี้เป็น สื่อประเภทอวัจนภาษา “ชนิดวัตถุภาษา (Objectics) ซึ่งเกิดจากการเลือกใช้อวัจนภาษาที่เลือกวัตถุมาใช้เพื่อแสดงความหมายบางประการให้ปรากฏ” นั่นเอง (สุจริต เห็นชอบ และคณะ, 2541: 41) ซึ่งตราบไต่ที่ชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ยังคงรักษา สืบสานประเพณีการแซนโฌนตานี้อยู่ ตราบนั้นการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมในสังคมพุทธ (Cultural Buddhist Communication) ย่อมมี และสันติสุข (Peace) ในสังคมก็ย่อมมีเมื่อนั้น และก็เป็นอย่างที่กล่าวมา ล้อมจากสื่อด้านจิตวิญญาณ กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ในที่สุด

10. ก้นโตงตารคือสัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณบรรพชน

คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้บันทึกคติความเชื่อเรื่อง “บุพเพตปัสส” คือการทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ ดังมีปรากฏใน ขานุสโสณีสสูตร, ตีโรกขทสุตฺต, เรื่องเปรตที่เคยเป็นมารดา พระสารีบุตร เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับช่วงเทศกาลการทำบุญสารทเดือน 10 ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ก็มีการประกอบพิธีตามวัดต่างๆ เพื่อทำบุญอุทิศให้ผีบรรพบุรุษ ซึ่งเรียกตามศัพท์ท้องถิ่นภาษาเขมรสุรินทร์ อีกอย่างว่า “พิธีสวดตาร” อนึ่ง ในพิธีสวดตารนี้ สิ่งของที่เป็นเครื่องสักการะที่ขาดเสียไม่ได้เลยก็คือ “ก้นโตงตาร” ซึ่งมีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การจัดพิธีทำบุญอุทิศหรือบุญตารนี้ จะจัดแบบเล็ก ๆ ในระดับครอบครัวหรือแบบใหญ่โตในระดับจังหวัดนั้นก็สามารทำได้ แต่ที่ซึ่งขาดเสียไม่ได้เลยก็คือ “ก้นโตงตาร” เครื่องสักการะสำหรับประกอบพิธีนั่นเอง โดยในขณะการประกอบพิธีทำบุญตาร เมื่อพระสงฆ์สวดมนต์ถึงบทตีโรกขทสุตฺต ทายกผู้นำประกอบพิธี ก็จะเริ่มกรวดน้ำลงไปที่ถาดที่ใส่ก้นโตงตาร พร้อมกับกล่าวคำแผ่อุทิศบุญกุศลให้กับบรรพชน ผู้วายชนม์ว่า “อิทฺ โน ญาตีนิ โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตโย” แล้วก็กล่าวคำอุทิศด้วยภาษาเขมรท้องถิ่นตามความเชื่อของแต่ละบุคคล ดังนั้นแล้ว ก้นโตงตารจึงเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่หล่อหลอมพลังศรัทธาและจิตวิญญาณของบรรพชน ซึ่งชาวพุทธเขมรสุรินทร์มีความเชื่อว่าเป็นบรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว เมื่อได้รับส่วนบุญที่ลูกหลานอุทิศไปให้ก็จะอนุโมทนาส่วนบุญ และให้พรแต่บรรดาญาติ ลูก หลาน ให้มีความสุข มีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน

5. สรุป

ดังนั้น ประเพณีการทำบุญอุทิศแด่บรรพชนที่เนื่องด้วยเทศกาลบุญสารทเดือน 10 หรือ “บุญแซนโฌนตา” ซึ่งเป็นประเพณีชาวไทยพุทธ เชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะจะมี “ก้นโตงตาร” ซึ่งเป็นสื่อเชิงสัญลักษณ์ของการประกอบพิธีทำบุญอุทิศ “ทักษิณานุประทาน” หรือที่เรียกว่าในภาษาถิ่นว่า “พิธีทำบุญตาร” นอกจากเป็นส่วนหนึ่งของศาสนพิธีแล้ว เรายังสามารถวิเคราะห์ถึงคุณค่าที่แท้จริงอันแฝงอยู่ในก้นโตงตาร ทั้งนี้โดยอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ กับองค์ความรู้หลักใน

พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก และ ศาสตร์สมัยใหม่ มาเป็นฐานการศึกษาวิเคราะห์ โดยเป้าประสงค์คือ เพื่อเป็นเสาหลักของฐานความคิดให้กับผู้อ่านได้มองเห็นคุณค่าความสัมพันธ์กันระหว่างพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของชาวพุทธเขมร สุรินทร์ ดังนั้น โดย “นัยแห่งคุณค่าของกันโตงตาร” นี้ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ถึงคุณค่าที่แฝงอยู่ในสัญลักษณ์นี้เอาไว้โดยสรุปทั้งหมด 10 ประการด้วยกันคือ 1) สัญลักษณ์แห่งความกตัญญูทวดเวท 2) สัญลักษณ์แห่งความสามัคคีในเครือญาติ 3) สัญลักษณ์แห่งประเพณีระหว่างคนเป็น กับคนตาย 4) สัญลักษณ์แห่งกรรมบันดาล 5) สัญลักษณ์แห่งการแบ่งปัน 6) สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ 7) สัญลักษณ์การจัดระเบียบสังคมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา 8) สัญลักษณ์แห่งบุญมหาสังฆทาน 9) สัญลักษณ์แห่งการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมในสังคมพุทธ 10) สัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณบรรพชน ดังนั้นแล้ว กันโตงตารจึงเป็นสื่อเชิงสัญลักษณ์ที่หล่อหลอมพลังศรัทธาและจิตวิญญาณของบรรพชน ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ซึ่งแฝงด้วยคตินิยมและคุณค่าที่อนุชนคนรุ่นหลังพึงตระหนักรู้ และเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์และสืบสาน และก็เป็นอุบายหล่อหลอมจากสื่อด้านจิตวิญญาณ กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2500.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2540.
- ธวัช ปุณโณทก. **ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน, วัฒนธรรมพื้นฐาน, คติความเชื่อ**. ม.ป.ท., 2528.
- พระครูวาทีวรวัฒน์ “การประยุกต์ใช้โอวาท 10 ในการเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข” ในวารสาร **สันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2557. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รองศาสตราจารย์ ดร. บรรณาธิการ (มกราคม-มิถุนายน 2557).
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). **กรรมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา**. พิมพ์เฉพาะบท ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2531.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, 2549.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยานกร) **พุทธสันติวิธี การบูรณาการหลักการและเครื่องมือการจัดการความขัดแย้ง**. กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด, 2554.
- พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ (ตั้งอยู่). “ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ (แซนโฎนตา) ของจังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.**
- พิชญาพร ประครองใจ. **หลักนิเทศศาสตร์**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558.
- พีระศักดิ์ วรรณทร์. “โครงสร้างอำนาจชุมชนชาวไทยที่พูดภาษาเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษา ตำบลพรหมเทพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.**
- มารค ตามไท. “ความสามัคคี”. ใน **สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง**. สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (รวบรวม).
- ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ. “การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์”. **รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.**
- สุจริต เห็นชอบ และคณะ. **การใช้ภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 6. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2541.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528.
- ศิริพร ณ ถลาง. **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557.
- อัษฎางค์ ชมดี บก. **100 เรื่อง เมืองสุรินทร์**. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ธรรมออฟเซ็ท, 2551.
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุรินทร์. **ไฉนแซนโฎนตา (สารทชาวไทยเชื้อสายเขมร)**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.finearts.go.th/surinmuseum/parameters/km/item> [22 กุมภาพันธ์ 2560]
- k.L.Hazra. **History of Theravada Buddhism in South-East Asia**. New Delhi: Mushiram Manoharlal Publisher, 1968.